

Список використаних джерел

1. Бахтин М. Эстетика словесного творчества / М. Бахтин. – М. : Просвещение, 1979. – 365 с.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981.-138 с.
3. Ковалик І. Методика лінгвістичного аналізу тексту / І. Ковалик, Л. Мацько, М. Плющ. – К.: Вища школа, 1984. -120 с.
4. Кравчук Д.М. Писемне мовлення учнів 1-3 класів: Посібник для вчителів / Д.М. Кравчук. – К: Рад. шк., 1985. – 136 с.
5. Кутина Н. Структурно-смысловый анализ художественного текста / Н. Кутина. – Свердловск, 1980. – 96 с.
6. Лосева Л.М. Как строится текст : пособ. для учителей / Л.М. Лосева ; [под ред. Г.Я. Солганика]. – М. : Просвещение, 1980. – 96 с.
7. Мельничайко В.Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови / В.Я. Мельничайко: Посібник для вчителя. – К.: Рад. шк., 1986. – 168 с.
8. Пентиліук М.І. Робота з стилістики в 4-6 класах / М.І. Пентиліук: Посібник для учителів. – К.: Рад. школа, 1984. – 136 с.
9. Тураева З.Я. Лингвистика текста : (Текст: структура и семантика) : [учеб. пособ.] / З.Я. Тураева. – М. : Просвещение. 1986. – 126, [1] с.
10. Янко Н.О. Психолінгвістичні чинники формування стилістичних умінь в учнів початкових класів [Електронний ресурс] / Н.О. Янко. – 2013. –Режим доступу до ресурсу: <http://scaspee.com/6/post/2013/01/9.html>.

The article reveals the process of linguistic pupils' practice on the Ukrainian language lessons in the elementary school. It proposes the methods of vocabulary enrichment of the pupils with stylistically differentiated vocabulary which is based on the texts of different genres.

The last decades are marked with the development of text linguistics. Lots of monographs and articles are published, handbooks are written, conferences and symposiums, dedicated to the text linguistics, are held. The subject of researching text linguistics is coherent text as lingual and speech unit of special level and its edification.

An interest of studying text is due to desire of explaining language as a global thing from the point of modern philology, as mean of communication to learn deeper the connection between language and different sides of human activities that realize themselves through the text.

Key words: text, vocabulary, intonation, linguistic, lingual means, phonetics, plan, contents, title, paragraph.

УДК 378.147.091.31-051:811.111]:316.77

Трофименко А.О.

Trofymenko A.

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCES OF FUTURE TEACHERS OF ENGLISH

У статті розглядаються особливості формування іношомовних комунікативних компетенцій, які передбачають «накладання» іношомовних навичок на предметний зміст професії під час виконання професійних завдань, вбачається як підхід, у межах якого викладання дисциплін у навчальному плані підготовки майбутнього вчителя англійської мови, не формально, а змістовно буде спрямовано на досягнення загальної мети навчання студента у вищому навчальному закладі – формування його професійної компетентності.

Виокремлено компетенції, що формуються в сфері пізнавальної діяльності, оскільки вони є провідними у навчальному закладі будь-якого рівня та типу, відображаючи специфіку основного виду його діяльності (навчання). Запровадження ключових компетенцій передбачає програмування інтеграційних процесів, в основі яких – об'єднання потенціалів усіх навчальних дисциплін навколо формування тих базових утворень, які представляють найвищу значущість як в сфері навчальної діяльності, так і у життєвому просторі особистості в цілому. Реалізація зазначених компетенцій пов'язана з виховним, освітнім і розвиваючим аспектами.

Ключові слова: навчальні компетенції, комунікативні компетенції, особистісно-орієнтована освіта, професійна компетентність, технологічна культура вчителя.

Проблема нашого дослідження полягає в підвищенні ефективності процесу формування іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх учителів англійської мови.

Зміна політичної ситуації в Україні, розширення міжнародних зв'язків, включення нашої країни у світову цивілізацію привели до зростання ролі іноземної мови та в житті суспільства, і в професійній діяльності сучасного фахівця. Іноземна мова сьогодні є об'єктивним засобом не тільки міжособистісного, а й міжнаціонального, міждержавного, міжнародного спілкування. Функції іноземної мови породжуються і приводяться в дію тими процесами, які відбуваються в економічній, духовній, зовнішньополітичній діяльності держави.

Підвищення іншомовного потенціалу населення є потужний резерв прискорення соціально-економічного, науково-технічного і культурного прогресу суспільства. Кожна людина, що знає іноземну мову, в якійсь мірі збільшує культурний потенціал країни. Для сучасного фахівця володіння іноземною мовою стає однією з умов його професійної компетентності. Іноземна мова дозволяє йому продуктивно спілкуватися в іншомовному середовищі, дає можливість долучитися до новітньої фахової інформації і до інформаційної «всесвіту» в цілому. Таким чином, для спеціаліста іноземна мова сьогодні стає і засобом спілкування в іншомовному середовищі, і дієвим фактором професійно-особистісного розвитку, саморозвитку та професійно-творчої самореалізації, визначаючи ступінь його професійної мобільності і продуктивності.

Суттєва роль у реалізації цих завдань належить учителю англійської мови, який сьогодні повинен вільно орієнтуватися в полікультурному світі, розуміти його цінності і смисли, втілювати їх у гідних зразках цивілізованої поведінки в навчальному процесі, а також у процесі взаємодії з представниками професійного співтовариства як у нашій країні, так і на міжнародному рівні. Тим часом аналіз сучасної практики свідчить про те, що рівень іншомовної комунікативної компетентності майбутніх вчителів англійської мови не відповідає сучасним вимогам: при досить високому рівні лінгвістичної компетентності рівень соціокультурної та інтерсоціальної компетентності залишається низьким, тому значна частина випускників відчувають труднощі в іншомовній комунікації міжкультурного і міжособистісного характеру. Враховуючи ці обставини, неважко передбачити необхідність вдосконалення мовної підготовки майбутніх вчителів англійської мови: не просто зміни педагогічної парадигми, а кардинального перегляду її змістовної і технологічної основи з позицій соціокультурного підходу, тобто істотної зміни ціннісних орієнтацій у підготовці майбутнього учителя англійської мови.

Загальнотеоретичні аспекти підготовки майбутніх вчителів розкриваються в дослідженнях О.А. Абдуліної, С.Г. Вершловського, Л.В. Даринського, С.Б. Елканова, В.І. Загвазінського, І.Ф. Ісаєва, Н.В. Кузьміної, В.А. Сластьоніна, Л.Ф. Спіріна, А.І. Щербакова та ін. Питанням підвищення рівня професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови присвячені дослідження М.В. Боліної, Е.М. Нікітіної, В.В. Сафонові, І.І. Халеевої та ін. У цих роботах розкрито методологічні засади становлення та розвитку професійної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови, проаналізовано зміст та умови розвитку окремих її складових – психологічної, методичної, педагогічної, комунікативної, предметної. У дослідженнях

останніх років активно розробляються проблеми навчання іноземної мови з позицій соціокультурного підходу (О.М. Верещагін, В.Г. Костомаров, О.В. Лешер, В.В. Сафонова та ін.), лінгводидактики (І.Л. Бім, Н.Д. Гальскова, Є.І. Пасов, С. Кербарт-Орексоні, П. Мільруд, Н. Сілі, Л.А. Страсхайм та ін.), формування мовленнєвої, країнознавчої, лінгвокраїнознавчої, міжкультурної компетенцій у майбутніх учителів (І.А. Зимняя, С.М. Колова, Н.В. Комісарова, А.Н. Ксенофонтова та ін.).

Метою навчання іноземних мов студентів мовних ВНЗ є формування іншомовної комунікативної компетенції, яка виступає засобом міжкультурної взаємодії, адже мова – це складова культури й функціонує вона лише в певній культурі. Отже, мета нашої статті полягає у висвітленні сучасних підходів до розуміння іншомовної комунікативної компетенції студентів мовних ВНЗ та визначення шляхів її формування.

Важливе значення для професійного становлення майбутнього вчителя англійської мови має формування навчальних компетентностей. Предмети гуманітарного циклу (мова, література, іноземна мова) дають змогу студенту самоорганізуватися, осмислити себе в контексті різних культур, інтерпретувати свої професійні позиції, життєві пріоритети, традиції скрізь призму цінностей, властивих іншим націям, співвіднести себе з людиною, мову, історію якої вивчає. Такий підхід може бути зреалізований лише в умовах особистісно-зорієнтованих педагогічних технологій навчання з урахуванням єдиного освітнього простору, в якому майбутній учитель без перешкод зможе вивчати історію різних народів, мову і літературу, спілкуватися з іноземними фахівцями, налагоджувати контакти, реалізовуючи свої цінності та пріоритети, а також обмінюватись інформацією і досвідом, удосконалювати свій фаховий рівень протягом усього життя, продовжити освіту у будь-якому закордонному ВНЗ, або отримати відповідну кваліфікацію за кордоном на основі певного завершеного циклу освіти.

Навчальні модулі під час вивчення конкретної дисципліни мають структуруватись таким чином, щоб забезпечити як у цільовому, змістовому, так і процесуальному плані формування індивідуальної програми розвитку навчальних компетенцій студента. Програма, вибудована на основі валідних теоретичних засад, комплексно осмислена студентом за цільовими, змістовими та технологічними складовими, яка набула практичного досвіду реалізації в адекватних умовах цілеспрямованої професійної освіти, неодмінно по закінченню навчання перейде на рівень самоорганізації і саморегуляції. Основним гарантом забезпечення цього процесу буде той факт, що основним суб'єктом формування та розвитку навчальної компетентності є студент, а не викладач. Тому формула – не накопичувати знання, а на їх основі формувати професійно та особистісно значущі компетенції – набуває особливої ваги в процесі переходу на особистісно орієнтовану концепцію освіти. Процес забезпечення реалізації означеного підходу надзвичайно складний і багатоаспектний.

Саме в умовах кредитно-трансферної технології навчання можна якісно підготувати вчителя англійської мови, оскільки ця система створює простір для налагодження контактів, активізації пізнавальної діяльності, самоосвіти й самовиховання. Студенти мають змогу продемонструвати свої знання, ерудицію, культуру мовлення, рівень самостійного аналізу, суджень, висновків, узагальнити їх новизну й оригінальність, виявити здатність формулювати пропозиції, нові підходи, обґрунтувати власні рішення. Функція викладача при цьому змінюється від інформаційно-контролюючої до консультативно-координуючої.

Необхідно конкретизувати компетенції, що формуються в сфері пізнавальної діяльності, оскільки вони є провідними у навчальному закладі будь-якого рівня та типу, відображаючи специфіку основного виду його діяльності (навчання). Можна говорити про навчальні компетенції двох рівнів: а) пов'язаних з предметними вміннями, що відображають особливості роботи з конкретним змістом відповідних навчальних предметів (аналіз літературного тексту, написання твору, розв'язання педагогічної задачі, переклад іншомовного тексту та ін.); б) пов'язаних із загально навчальними вміннями, тобто такими, що

властиві всім видам навчальної діяльності і не «враховують» специфіку жодного навчального предмету. Є багато класифікацій загально навчальних вмінь, серед них найбільш поширеною є: навчально-організаційні; навчально-інтелектуальні; навчально-інформаційні; навчально-комунікативні.

Однією з умов забезпечення цілісності освітнього простору у навчальному закладі є узгоджена взаємодія всіх суб'єктів його формування. Це має особливу значимість, коли йдеться про ключові компетенції, що становлять суть, а відтак і визначають ефективність освітньої системи. Наприклад, компетенції у сфері комунікативної діяльності в контексті навчального процесу передбачають: вміння володіти способами взаємодії з оточуючими, виступати з усними повідомленнями, вміти коректно вести діалог, ставити питання, володіти різними видами мовної діяльності (монолог, діалог, читання, письмо), лінгвістичною та мовною компетенціями, володіти способами спільної діяльності в групі, прийомами дій у ситуаціях спілкування, вмінням шукати та знаходити компроміси, володіти позитивними навичками спілкування в полікультурному суспільстві та ін.

Зрозуміло, що ці компетенції є надпредметними, вони не можуть сприйматись як лише прерогатива гуманітарних (лінгвістичних) дисциплін, як це було розподілено в контексті академічної освіти. Саме тому у студентів (як і школярів) формувалось переконання, що мовлення на навчальних заняттях з математики, географії є чинником несуттєвим і тому під час вивчення цих навчальних дисциплін формування мовної культури не програмувалось і не набувало відповідного технологічного забезпечення. Однією з найбільших вад знаннєвої концепції освіти було те, що філологічні знання, які системно набувалися за визначеними навчальними програмами, мало асоціювалися з формуванням мовної культури особистості студента (школяра), оскільки в інформативно-репродуктивному режимі вони вивчалися як об'єктивно існуючі, а не осмислювалися у контексті власної концепції та досвіду мовлення. Тому студенти не переймалися проблемами дослідження власного мовлення, намагаючись визначити загальний його рівень, збагнути особливості, стиль, виявити сильні та слабкі сторони, вади, тобто піддати власний досвід мовлення комплексному аналізу з тим, щоб в перспективі сформувати індивідуальну, особистісно означену програму його розвитку.

Запровадження ключових компетенцій передбачає програмування інтеграційних процесів, в основі яких – об'єднання потенціалів усіх навчальних дисциплін навколо формування тих базових утворень, які представляють найвищу значущість як у сфері навчальної діяльності, так і в життєвому просторі особистості загалом. Індивідуальна програма розвитку комунікативних компетенцій студента, вибудована на основі валідних теоретичних засад, комплексно осмислена студентом за цільовими, змістовими та технологічними складовими, яка набула практичного досвіду реалізації в адекватних умовах цілеспрямованої професійної освіти, неодмінно перейде на рівень саморегуляції і після закінчення навчання. Основним гарантом забезпечення цього процесу буде виступати той факт, що головним суб'єктом формування та розвитку комунікативної компетентності є студент, а не викладач. Тому формула: не дати максимум знань, а навчити в їх контексті формувати професійно та особистісно значущі компетенції – набуває особливої ваги під час переходу на особистісно орієнтовану концепцію освіти.

Процес забезпечення реалізації означеного підходу надзвичайно складний і багатоаспектний. Передусім, мова повинна йти про загальну концепцію формування комунікативних компетенцій студента, у якій окрім фундаментальної філософської, психологічної, педагогічної основи осмислення даного процесу, будуть виокремлені базові об'єкти інтеграції на міждисциплінарному рівні. І тільки тоді в рамках даної концепції будуть ревізуватися загальні підходи до вивчення конкретних навчальних дисциплін, тобто вивчатись можливості навчального предмета у формуванні мовних компетенцій у загальному комплексно розробленому варіанті. Важливо, щоб всі суб'єкти професійної підготовки об'єдналися навколо цільової спрямованості, стратегічних напрямків, загальної логіки, а також діагностичних параметрів компетентності.

Тоді змістовий і технологічний аспекти будуть вибудовуватись в залежності від специфіки предмета, але з урахуванням загальної стратегії формування процесу. Лише за таких умов можна говорити про реальне формування комунікативної компетентності, основу якої становитиме мовна культура особистості, основним творцем якої буде виступати сам студент.

Велике значення у формуванні мовних компетенцій має іноземна мова. В умовах знаннєвої освіти, цілком природно, що всі засоби навчальної діяльності проектувались на те, щоб засвоїти максимум інформації про мову (мова як засіб читання, спілкування, перекладацької діяльності).

Вивчення іноземної мови – це передусім спроба зрозуміти іншу народність, інтегруватись в його культуру, пізнати особливості менталітету, життєвої концепції іншого народу, це можливість зрозуміти іншу людину – носія іншої мови, людину, що належить до іншої культури, сповідує інші ідеали, веде інший спосіб життя. І найвищим рівнем комунікативної компетентності буде такий, який дасть можливість студенту самопізнати себе, осмислюючи себе в контексті іншої культури, інтерпретуючи свої цінності, життєві пріоритети, традиції через призму цінностей, властивих іншій нації, співвіднести себе з людиною, мову якої вивчає, не кажучи вже про лінгвістичні дослідження: аналізи, порівняння, власні моделювання.

Професіоналізм педагога – уміння вчителя мислити та діяти професійно, він охоплює набір професійних властивостей та якостей особистості педагога, що відповідають вимогам учительської професії, володіння необхідними засобами та методами, що забезпечують не тільки педагогічний вплив на учня, але і взаємодію, співробітництво та співтворчість з ним. Для активного співробітництва з учнями вчителю необхідна мобілізація інтелекту, волі, моральних зусиль, організаторського хисту та вміння оперування засобами формування моральних, інтелектуальних та духовних засад у школярів та студентів.

Професіоналізм виявляється у сформованості педагогічної культури вчителя загалом і технологічної зокрема.

Технологічна культура вчителя – це різновид педагогічної культури, що інтегрує досвід технологізації освіти і регулює технологічний аспект професійної педагогічної діяльності. Суть технологічної культури вчителя полягає в особливому, ціннісному ставленні до природних законів розвитку вихованця і творчої професійної діяльності з пошуку оптимальних технологічних варіантів організації згідно із законами освітнього процесу. Технологічна культура педагога конкретизується відповідно до його фахового спрямування.

Наприклад, показниками високого рівня технологічної культури майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін можна вважати:

- гуманістичну позицію вчителя щодо студентів і його здатність компетентно організовувати освітній процес;
- компетентність у питаннях технологізації навчального процесу й педагогічного менеджменту;
- освіченість у сфері психолого-педагогічних, психолінгвістичних і лінгводидактичних основ технологій навчання і володіння цими технологіями;
- здатність до компетентного аналізу й оцінки з погляду відповідності гуманістичним позиціям методологічних і концептуальних основ технологій навчання мовам, історії, культурі;
- досвід творчої діяльності з технологізації навчання, уміння обґрунтувати свої технологічні рішення, здатність довести до технологічного рівня методики навчання; здатність розробити авторську технологію;
- культуру педагогічного співробітництва і діалогової взаємодії з учнями під час проектування і реалізації технологічного процесу навчання.

Розвиненість усіх компонентів індивідуальної технологічної культури істотно впливає на професійну поведінку вчителя, додає йому цілісності й організованості, свідомості й впевненості у прагненні забезпечити результативність педагогічного процесу.

Розвиток технологічної культури вчителя – це процес руху особистості педагога до якісно нового рівня професіоналізму.

Розуміння причин, що визначають продуктивність навчально-виховного процесу, можна без перебільшення назвати серцевиною професійної компетентності педагога, а уміння виявляти їх і передбачати комплексну взаємодію у майбутньому процесі – вершиною педагогічної майстерності [5, с. 7].

Отже, процес формування іншомовних комунікативних компетенцій представлений не лише як інтегративний показник зазначених вище параметрів (в основі яких взаємодія професійного й особистісного), його правомірно трактувати як нову якість знань, системотвірним компонентом яких є рівень їх активності (дієвості, готовності до використання).

У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя і формування його компетентності основний акцент необхідно зміщувати з навчальної інформації, що запам'ятовується, відтворюється або використовується за зразком, на площину активної мислительної роботи над нею, трансформуючи отримані продукти на рівень особистісних ставлень, цінностей, свідомості, мислення, творення власного освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Бим И.Л. Интеграция и дифференциация в школьном обучении иностранным языкам и подготовка учителя иностранного языка / И.Л. Бим // Интеграционные процессы в образовании и роль иностранного языка в подготовке учителя. – М., 2001. – С. 3-10.
2. Елканов С. Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / С.Б. Елканов. – М. : Просвещение, 1989. – 189 с.
3. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / В.И. Загвязинский. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 192 с.
4. Комиссарова Н.В. Формирование профессионально-коммуникативной компетентности будущих переводчиков: автореф. дис.канд. пед. наук / Н.В. Комиссаров. – Екатеринбург, 2003. – 22 с.
5. Пехота Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя / Е.Н. Пехота ; под ред. И.А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 281 с.
6. Слостенин В.А. Педагогика: Инновационная деятельность / В.А. Слостенин, Т.С. Подымова. – М. : ИЧП «Издательство Магистр», 1997. – 224 с.
7. Чайка В. М. Концептуальні основи визначення компетенцій майбутнього вчителя в процесі його професійного становлення / В.М. Чайка, А.О. Трофименко // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2006. – Вип. 2. – С. 28-33.

The article examines the peculiar features of the foreign language competences formation, which envisage «imposition» of foreign language skills in the subject content of the profession in the performance of tasks is considered as an approach, in which the teaching of subjects in the curriculum for future teachers of English, not formally, but rich in content will be aimed at achieving the common goal of student's learning at the university – the formation of his professional competence.

The competences in the area of cognitive activity, as they are the leading at the educational institution of any standard and type, reflecting the peculiarity of its main type of activity (training) were defined. The introduction of key competencies envisages programming of integration processes based on association of subjects concerning the formation of those basic structures that represent the highest importance in the field of educational activity and living space of the person in general. The implementation of these competencies is connected with educational and developmental aspects.

Key words: learning competences, communicative competences, personality-oriented education, professional competence, teacher's technological culture